

Abstrakty workshopu o Českých a Slovenských environmentálních dějin v Kobyli, 5.-7. Června 2015

Jarmila Buriánová

Historická klimatologie

Historická klimatologie je vědní disciplína na pomezí věd přírodních a sociálních, při zpracování dat využívá metod jak klimatologických, tak historických. Zaměřuje se na rekonstrukce kolísání a změn klimatu v prostoru a čase, stejně tak na studium přírodních pohrom (příčiny, průběh, dopady) způsobených extrémním průběhem počasí zejména v období před začátkem pravidelných přístrojových měření. Dále zkoumá zranitelnost minulých společností a ekonomik na tyto události. Historická klimatologie tak významně přispívá k poznání klimatických procesů před začátkem období tzv. globálního oteplování, které je spojeno s lidskými aktivitami (průmyslová revoluce).

Historicko-klimatologický výzkum na Geografickém ústavu PřF MU probíhá již více než 20 let a je zaměřen na studium kolísání klimatu (především teplota vzduchu a srážky) na území České republiky na základě dendroklimatických údajů, dokumentárních pramenů a časných přístrojových meteorologických měření a pozorování během posledního tisíciletí. Další oblastí výzkumu jsou rekonstrukce a studium vybraných hydrometeorologických extrémů (např. povodně, sucha, vichřice, krupobití) z hlediska jejich četností výskytu, sezonality, intenzity a dopadů na přírodu a společnost.

Poster představuje typy dat, která se při rekonstrukcích využívají, základní metody zpracování a ukázky nejnovějších výsledků.

Peter Chrastina

Les v industriálnej krajine Prievidzskej kotliny: rekonštrukcia a prognóza vývoja na profiloch kultúrno-krajinných vrstiev (abstrakt posteru)

Prezentovaná rekonštrukcia (prehistorického a historického) vývoja lesa a jeho budúci vývoj v industriálnej krajine Prievidzskej kotliny (na príklade územia mesta Nováky a jeho zázemia) na profiloch kultúrno-krajinných vrstiev (KKV) umožňuje identifikáciu a rámcovú charakteristiku lesných spoločenstiev v jednotlivých vývinových fázach kultúrnej krajiny skúmaného územia:

Les v preindustriálnej krajine I. (mladá bronzová doba – 1899). Kultúrnu krajinu z tohto obdobia dotvárali antropicky ovplyvnené lesy s lesokrovinami na okrajoch profilovej línie. V mladej bronzovej dobe tvorili najväčšie plochy lesnej krajiny dubohrabiny. Výhrevné lokality vyznačovali ostrovčeky dobovo-cerových lesov. Na nive rieky Nitry a jej prítokov rástli dubovo-brestovo-jaseňové nížinné lužné lesy. Zásahy človeka do lesa na konci mladšieho praveku, príp. v staroveku a ranom stredoveku umožnili vznik antropicky ovplyvnených dubohrabín s enklávami dobovo-cerových lesov. Agrárne využívanie nív vodných tokov spôsobilo fragmentárne zachovanie lužných lesov, ktorý miestami nahradili krovité vrbiny. V 13. až 16. storočí bol les v skúmanom území vystavený silnému antropickému tlaku. Zásahy človeka poznačili druhovú štruktúru lesných komplexov, ich hospodársky tvar a v konečnom dôsledku i vzhľad vybraných drevín tvoriacich interiér lesa. V čase stavovských povstaní (16. až začiatok 18. storočia) lesy na okrajoch profilovej línie intenzívne poškodzovala živelná ťažba dreva, pastva, zber steliva a pod. V tretej štvrtine 18. storočia antropogénny tlak na lesnú krajinu zmierňoval lesný poriadok M. Terézie (1769/70). Napriek tejto legislatívnej úprave v skúmanom území predpokladám pokračujúcu fragmentáciu okrajov, resp. „zatlačenie“ lesa do väčšej nadmorskej výšky. Presvetľovanie lesných porastov ťažbou a pastvou spôsobilo vznik holín, na ktoré sa okolo polovice 19. storočia invazívne rozšírila borovica lesná. Skladbu lesných porastov na nivách vodných tokov v 19. storočí dopĺňali antropogenizované spoločenstvá nížinných lužných lesov.

Les v predindustriálnej krajine II. (1900? – 1935). Zvýšená intenzita antropogénneho tlaku na miestnu krajinu sa prejavuje aj introdukciou smreka do lesných porastov v oblasti Trebianskej doliny a na Pustom vrchu. Les v mladoindustriálnej krajine (1936 – 1958). Od druhej polovice 30. rokov 20. storočia dochádza k postupnej zmene priorít človeka pri využívaní lesov v skúmanom území. Úpravy terénu na stavenisku muničných skladov a železničnej vlečky v doline Trebianky zasiahli plochy výmladkových dubohrabín s borovicou. Lesné porasty na väčšine skúmaného územia v prvej polovici 20. storočia reprezentovali výmladkové dubiny a dubohrabiny s plochami borovice a smrekom, ktorý na svahoch Pustého vrchu miestami prevládal.

Les v industriálnej krajine (1959 – 1990). Vývoj lesov limitovala pokračujúca industrializácia Novák a ich zázemia. Znečistenie životného prostredia emisiami z priemyselnej výroby sa prejavilo zhoršením zdravotného stavu lesných porastov na okrajoch profilovej línie.

Les v zrelej industriálnej krajine I. (1991 – 2011). Pokračujúca sukcesia náletom na najstarších výsypkách pri Bani Mládeže umožnila vznik miestami súvislého porastu pionierskej a synantropnej vegetácie. Po asanácii Laskárskeho kaštieľa v r. 2000 sa z príľahlého parku s cudzokrajnými drevinami zachovala iba jeho časť, ktoré ohrozuje vysoká hladina podzemnej vody. Po výbuchu delaboračnej haly v areáli VOP Nováky došlo k poškodeniu príľahlých okrajov lesa.

Les v zrelej industriálnej krajine II. (2012 – 2025/30). Plochy výmladkových dubín a dubohrabín s borovicou a smrekom na okrajoch profilu zostanú (zrejme) bez výraznejších zmien. Najstaršie haldy pri Bani bude pokrývať viac-menej súvislý porast borovice so zastúpením brezy, topola, agátu atď. Na plochách v lokalite Laskár, kde sa v minulosti nachádzal kaštieľ s parkom vznikne v dôsledku poddolovania vodná plocha, resp. plochy s rekreačnou alebo ekostabilizačnou funkciou. Do roku 2025/30 dôjde tiež k regenerácii borín okolo areálu VOP Nováky.

Metóda profilov KKV má potenciál stať sa jedným z alternatívnych postupov pri historicko-geografickom výskume lesa a jeho environmentálnych dejín. Ponúka totiž „reálny pohľad“ na pre-, resp. historický a budúci (očakávaný) vývoj lesnej krajiny, vrátane vizualizácie momentálneho vplyvu prírodných katastrof, spoločenských otrasov a turbulencií na zmeny využívania konkrétnych plôch. Ďalej umožňuje znázornenie horizontálnych a vertikálnych závislostí a vzťahov medzi prírodnými komponentmi krajiny v chorickej dimenzii a lesnými spoločenstvami, resp. ich využívaním v príslušnom časovom horizonte. Daná metóda sa môže uplatniť pri hodnotení zmien lesa v regiónoch zaťažených antropickou činnosťou (kotliny, priemyselné oblasti, mestské aglomerácie a pod.) alebo v rámci chránených území (ich častiach) v zmysle zásad environmentálnej politiky štátov Európskej únie, Deklarácie z Ria de Janeiro a Agendy 21.

Jan Dostalík

Ekologicky šetrné tendence v československém urbanismu a územním plánování v letech 1918 až 1968

Projekt přispívá k poznání dějin moderního urbanismu a územního plánování, které u nás stále nejsou dostatečně reflektovány. Specifikem je zaměření na ekologicky šetrné tendence, které byly ve vymezeném období překvapivě časté a pestré. Za ekologicky šetrné tendence jsou přitom považovány takové úvahy, plány, projekty a koncepce, které: a) kriticky hodnotí nepříznivé zásahy člověka do přírodního prostředí; b) předkládají v rámci urbanismu a územního plánování konkrétní návrhy nápravy, ochrany a kultivace. Práce stojí především na rozsáhlém průzkumu dobových materiálů, zejména odborných a popularizačních periodik, sborníků, knih, učebnic, ročenek, metodik, výzkumných zpráv a vychází také ze studia vybraných územně plánovacích dokumentů a některých krajinářských a regionálních studií. Text sleduje přibližně půlstoletí vývoje ekologicky šetrných tendencí v československém

prostorovém plánování. Začíná u počátků moderního českého urbanismu a územního plánování po první světové válce, zachycuje proměny v meziválečném období, přináší vhled do ekologicky šetrných studií a koncepcí za druhé světové války, ale i do změn vzešlých z nástupu socialistického systému v plánování a výstavbě. Práce pokračuje u velkých urbanistických zásahů do české a slovenské krajiny a u teoreticky i prakticky bohatých šedesátých let. Text končí kolem roku 1970, kdy začalo další stádium vývoje československého prostorového plánování. Součástí disertační práce je také několik důležitých příloh: přehled textů a projektů obsahujících ekologicky šetrné tendence v československém urbanismu a územním plánování; medailony nejvýznamnějších architektů (urbanistů a územních plánovačů) a technických či přírodovědných odborníků zapojených do prostorového plánování; přehledná chronologická tabulka s nejdůležitějšími milníky vymezeného období.

Ludovít Hallon

Prezentácia projektu Oddelenia dejín vied a techniky historického ústav SAV Bratislava: **Spoločenské súvislosti ochrany životného prostredia na Slovensku od priemyselnej revolúcie do druhej svetovej vojny.**

Hlavným zámerom uvedeného projektu, riešeného v rokoch 2013 – 2015, je pramenný výskum a vedecké zhodnotenie spoločenských súvislostí ochrany životného prostredia, prírody a krajiny na území Slovenska od nástupu industrializácie na konci 19. storočia do druhej svetovej vojny. Projekt uvedenú problematiku skúma a hodnotí v širších spoločenských, hospodársko-politických, inštitucionálnych, technických, prírodovedných a zdravotno-sociálnych súvislostiach. Zároveň otvára problematiku dejín ochrany životného prostredia v slovenskej historiografii, kde doteraz stála na okraji záujmu. Projekt je koordinovaný s výskumom dejín ochrany životného prostredia na iných pracoviskách na Slovensku a v českých krajinách. Výstupom projektu doteraz boli dve monografie z dejín hospodárstva a jeho vplyvov na životné prostredie a z dejín enviromentálnych súvislostí zdravotníctva. Ďalšie dva výstupy riešiteľský kolektív pod vedením L. Hallona realizoval formou vedeckých konferencií, z ktorých druhá mala medzinárodný charakter a bola organizovaná v spolupráci s Kysuckým múzeom v Čadci za účasti českých historikov, najmä z oblasti Sliezska. Na konferenciách odzneli približne dve desiatky prednášok na rôzne témy z oblasti ochrany životného prostredia a krajiny. Z medzinárodnej konferencie zároveň vyšla obsiahla publikácia s väčším počtom štúdií v rámci skúmanej problematiky. Dvaja riešitelia sa v septembri roka 2014 zúčastnili medzinárodného kongresu v Paríži v sekcii s enviromentálnou problematikou. Riešiteľský kolektív plánuje do konca roka 2015 aj ďalšie vedecké výstupy doma a v zahraničí.

Filip Havlíček

Odpadové hospodárství v lovecko-sběračských komunitách

Príspevek popisuje príklady materiálneho a odpadového managementu se zaměřením na vybrané lokality z období mladého paleolitu a mezolitu. Nahlíží na strukturování prostoru z hlediska odpadového materiálu, jako na určitou potřebu lidské behaviorální přirozenosti. Článek se dotýká pojmu čistoty a definování vzniku odpadu.

„Pokud se odpad nahromadil, kočovní lidé se jednoduše přemístili na jiné místo“. Tato myšlenka bývá častým stereotypem, kterého se můžeme dopustit vzhledem k historii člověka. Zmíněné tvrzení nás přivádí k tomu, abychom se podívali podrobněji na problematiku odpadu a hledali reálné důkazy pro předpoklad, že jistou formu odpadového managementu nalezneme již v nejstarších dějinách kultur kočovníků-lovců sběračů.

Vytváření odpadového materiálu je přirozeností, která vzniká interakcí mezi organismem a jeho životním prostředím. Tvorba odpadového materiálu v nejširším slova smyslu je nevyhnutelný proces i lidského pobývání na Zemi. O odpadu a odpadovém managementu proto budeme uvažovat jako o antropologické konstantě (či univerzálii), jako o výsledku metabolismu lidské společnosti, jako o environmentálně-adaptivním prvku lidské přirozenosti. Odpad je nezbytností lidské společnosti, s nímž by se ovšem mělo dále pracovat.

Odpad pojmáme jako reálný výsledek lidského jednání (nikoli lidského myšlení nebo přesvědčení), který lze použít jako indikátor skutečného způsobu života určité společnosti avšak rovněž předpokládáme, že reflexe špíny v sobě nese reflexy vztahu řádu k nepořádku. Sledovaný materiál, bude tvořit zejména tzv. kuchyňský či lovecký odpad a odpad vznikající výrobou artefaktů. Vyhnete se studiu pohřbů: pohřební ritus je snad již od středního paleolitu opředen symbolikou a ritualizací, jejichž interpretace by bohatě vystačila na celý jiný článek. O reáliích pohřebnictví ve sledovaném období víme příliš málo na to, abychom mohli tento fenomén vztahovat k odpadovým managementům daných komunit.

Poukážeme na pouhý zlomek odpadových strategií v naší hlubší environmentální historii, který ale jasně dokládá promyšlené strategie materiálu, u nichž můžeme předpokládat někdy více, někdy méně odpadový charakter. Tak jako my dnes tak i naši předci a příbuzní v historii museli hospodařit s odpadem zkrátka pro to, protože je to dlouhodobě výhodnější. Odpad je problém který je vždy potřeba řešit.

Karol Hollý

„Preto, ak vôbec nástojíme na sriadení parku, sriad'me ho len na vlastnom území a postarajme sa, aby najhorší škoditelia parku a našich Tatier: poľskí pytláci boli znemožnení.“ (Krásy Slovenska, 1925)

Československo-poľský projekt pohraničných prírodných parkov v medzivojnovom období

Dôležitou súčasťou tzv. krakovského protokolu (6. 5. 1924), ktorým sa ukončil spor o hranice medzi Československom a Poľskom, bolo odporúčanie vytvoriť spoločné prírodné parky na československo-poľskom pohraničí. Aktivity v tejto veci boli ideologicky zdôvodňované primátom ochrany prírody pred partikulárnymi štátnymi záujmami. Pohraničné horstvá (konkrétne išlo o Babiu Horu, Vysoké Tatry, Pieniny a Čiernu Horu) mali byť vnímané ako nedeliteľné prírodné celky, t.j. inak vyjadrené, význam štátnych hraníc bol z pohľadu potreby ochrany prírody relativizovaný. Základnou otázkou môjho výskumu je interpretovať faktický neúspech tohto projektu (pohraničný prírodný park vznikol len v Pieninách). Taktiež sa snažím analyzovať vzťah odbornej, ale aj širšej verejnosti k ochranárskym konceptom, vzájomné interakcie medzi turistikou (turistické organizácie ako aj prevádzkovatelia turistických zariadení) a ochranou prírody, ako aj postoje miestneho obyvateľstva k danému projektu (Bol tradičný spôsob života gorolov kompatibilný s ochranárskymi postulátmi?). Zaujíma ma tiež ideový spor medzi konceptom prísnej (pre ľudí fakticky uzavretej) a čiastočnej (pre ľudské aktivity prístupnej) ochrany prírody. Keďže štátna ochrana prírody bola novým javom, predmetom môjho záujmu je aj nový fenomén vzťahu medzi ochranou prírody a politikou, a to tým viac, že projekt spoločných prírodných parkov bol nielen odbornou ochranárskou, ale aj najmä politickou záležitosťou. Rovnako dôležitou otázkou je kreovanie konceptu „našej prírody“ (poľskej verzus československej), čo súviselo s budovaním národných štátov a kreovaním štátnej nacionalistickej ideológie. Táto otázka mala zrejme veľký podiel na neúspechu zámeru vytvoriť spoločné prírodné parky. Vzhľadom na tento neúspech ma teda zaujímajú argumenty kritikov projektu a ich polemiky s ochranárskymi odborníkmi. Ako som naznačil, táto téma predstavuje mimoriadne komplexný súbor výskumných problémov, z ktorých mám spracovaných len niekoľko. Z tohto dôvodu budem vo svojom vystúpení možno viac klásť otázky, ako formulovať

jednoznačné odpovědi. Verím, že práve odborné fórum prítomné na workshope mi predostrie nové možnosti uvažovania o tejto problematike.

Veronika Kucrová

Environmentální výzkum Požáreckého polesí

Od léta 2014 probíhá pod záštitou Regionálního muzea v Jílovém u Prahy výzkum Požáreckého polesí (Jílové – Kamenice – Týnec n. Sázavou). Dnes relativně homogenní celek lesů, významný kromě zásoby dřevní hmoty jako turistický cíl a z hlediska ochrany přírody.

Zřejmě již od pravěku zde zřejmě pak probíhala pestrá paleta činností většinou napojena na získávání zlata v jílovském revíru. Pozůstatky těchto činností lze stále dokumentovat i v terénu a jsou patrné také z některých nálezů. Jsou to zaprvé stopy spojené bezprostředně s těžbou (sejpy, odvaly, pinky), případně řemesla na ni navazující – dehtářské pece, uhlířské paseky a také řemesla samostatná (zejména kamenictví).

V polesí je dále zdokumentováno i běžné osídlení – feudální tvrze, vsi, případně osamocené usedlosti (mlýny, hostince, hájovny). Ve výzkumu se spojují výsledky archivní rešerše, zejména na základě pomístních jmen uvedených ve starých katastrech, studia archivních map, ale i povrchových archeologických sběrů.

Společně s kolegy z muzea jsme se pokusili syntetizovat naše poznatky o tomto území do mapy doplněné fotografiemi nálezů a rekonstrukcemi osídlení.

Jana Piňosová

Příroda jako inspirace. Ochrana přírody v českých zemích do roku 1933

Ke konci 19. století se i v českých zemích objevuje debata, jejímž centrálním bodem je příroda. Jejím centrálním požadavkem je přehodnocení vztahu člověka k přírodě a prosazení jiných (a nových) praktik manipulace s ní. Ke slovu se hlásili především zástupci té společenské vrstvy, která zpravidla nedisponuje půdou – nedrží ji ve velké míře ve vlastnictví ani ji k účelu živobytí neobdělává – která ale naopak tráví s rostoucí mírou volný čas v přírodě. Podmínkami pro vznik této debaty byla jednak geneze takového pojmu přírody, který sloužil jako promítací plátno pro přání a vizi společenského soužití či řádů a jednak změna společenských struktur jako důsledek sekularizace a industrializace. Jedním z námětů této první debaty jsou viditelné změny v krajině, způsobené např. výstavbou železniční infrastruktury. Zřetelný je zde vliv pruského příkladu – konceptů „Heimatschutz“ (Ernst Rudorff) a „Naturdenkmalschutz“ (Hugo Conwentz). Nicméně velkou roli v této debatě hraje též zahájení reorganizace rakouské ochrany památek kolem roku 1900 a návrhy Maxe Dvořáka zahrnout do kategorie památek též přírodní památky.

Předložený poster je krátkým shrnutím disertační práce, jejímž cílem bylo analyzovat diskurs o ochraně přírody: jeho objevení se na společenské scéně, jeho průběh a jeho stabilizaci kolem roku 1933. V centru zájmu stojí argumenty a strategie, které byly z různých stran formulovány. Kdo a proč se k tématu ochrany přírody vyjadřoval? Jakými možnostmi jednání disponovali jednotliví účastníci diskurzu? Jaké strategie pro prosazení svých cílů volili? Jaké argumenty a strategie se z jakých důvodů nakonec prosadili kdežto jiné zmizely?

Výhodou diskurzní analýzy je vytvoření perspektivy, ve které je ochrana přírody důsledek diskurzu, který sloužil prosazení „přírody“ jako objektu obecného blaha (obecných záležitostí) a tím byla získána moc rozhodovat o aktuální a budoucí manipulaci s přírodou.

Pavel Raška

Dokumentární data ve výzkumu sociální percepce a adaptačních strategií vůči vybraným historickým přírodním hazardům v České republice

Přírodní hazardy jsou extrémní jevy a procesy (např. povodně, sesuvy, zemětřesení), které způsobují nemalé sociální a ekonomické dopady. Jako významný nástroj zmírňování dopadů přírodních hazardů jsou v současnosti uvažovány tzv. lokální (komunitní) adaptační strategie (local-, příp. community-based adaptation strategies), přičemž tyto jsou závislé na specifikách přírodního prostředí konkrétního území a na způsobech, jakým jsou tyto hazardy vnímány společností, což odráží i zkušenost komunit s předchozími kritickými událostmi. Je-li prostředí samo i jeho sociální reflexe dynamickým fenoménem, lze předpokládat, že také konkrétní adaptační strategie musí být soustavně revidována. Tato skutečnost však byla v dosavadním výzkumu přírodních hazardů spíše opomíjena a intenzivní změny krajiny, které se nejen ve středoevropském kontextu udály během posledních několika set let, často nebyly reflektovány změnou adaptačních strategií. Cílem prezentovaného projektu je zhodnotit význam dokumentárních dat pro výzkum vybraných historických přírodních hazardů s ohledem na formování lokálních strategií zmírňování dopadu těchto hazardů v období 1650-1950 v Česku. V projektu je vytvářena databáze zdrojů dokumentárních dat o přírodních hazardech v modelovém území (severní Polabí). Záznamy této databáze jsou podrobeny kritické analýze autenticity, spolehlivosti, reprezentativnosti a významu, a jsou porovnány s příklady záznamů ve středoevropském kontextu. Vybrané přírodní hazardy, jejich dopady a společenská reflexe jsou pak rekonstruovány pomocí kombinace různých typů dat. Pozornost projektu je zaměřena zejména na (a) sociální percepci přírodních hazardů, (b) sociální konstrukci záznamů, (c) komunitních nástrojích pro zmírňování dopadů přírodních hazardů a (d) způsoby, kterými byly formovány lokální adaptační strategie.

Markéta Šantrůčková

Představení projektu „Zhodnocení a udržitelné využití potenciálu památek zahradního umění“

Zámecké zahrady a parky, kterým se projekt věnuje především, jsou nejen významnými kulturními památkami a často i významnými biotopy různých druhů organismů, ale především důležitou součástí evropské kulturní krajiny. Jen v České republice je několik stovek zahrad a parků. Některé jsou značně rozsáhlé a s okolní krajinou tvoří organicky provázaný celek komponované krajiny. Mnoho zahrad a parků má však rozlohu jen několik málo hektarů, přesto i ony významně určují charakter sídel, v nichž se rozkládají.

Řešený projekt se zabývá především identifikací památkových, urbanistických, stavebních a dendrologických hodnot zámeckých parků a zahrad a nástroji jejich ochrany a péče o ně. Významnou součástí projektu jsou mapy zásad pro uchování památkových hodnot, které byly vypracovány pro modelově řešená území. Základem pro tvorbu těchto map je poznání historie objektu založené na archivním průzkumu a poznání jeho současného stavu ze soudobé dokumentace a podrobného terénního průzkumu. V mapách jsou vymezeny jednotlivé kompoziční prostory, linie a body, včetně informace o jejich stavu a vývoji.

Poster představí možnosti poznání historické kulturní krajiny, zahrad a parků a jejich struktur na základě studia písemných, mapových a obrazových pramenů. Jedná se o propojení krajinného (geografického) výzkumu s historickými metodami.

Jan Stachura

Environmentální výzkum Požáreckého polesí

Od léta 2014 probíhá pod záštitou Regionálního muzea v Jílovém u Prahy výzkum Požáreckého polesí (Jílové – Kamenice – Týnec n. Sázavou). Dnes relativně homogenní celek lesů, významný kromě zásoby dřevní hmoty jako turistický cíl a z hlediska ochrany přírody.

Zřejmě již od pravěku zde zřejmě pak probíhala pestrá paleta činností většinou napojena na získávání zlata v jílovském revíru. Pozůstatky těchto činností lze stále dokumentovat i v terénu a jsou patrné také z některých nálezů. Jsou to zaprvé stopy spojené bezprostředně s těžbou (sejpy, odvaly, pinky), případně řemesla na ni navazující – dehtářské pece, uhlířské paseky a také řemesla samostatná (zejména kamenictví).

V polesí je dále zdokumentováno i běžné osídlení – feudální tvrze, vsi, případně osamocené usedlosti (mlýny, hostince, hájovny). Ve výzkumu se spojují výsledky archivní rešerše, zejména na základě pomístních jmen uvedených ve starých katastrech, studia archivních map, ale i povrchových archeologických sběrů.

Společně s kolegy z muzea jsme se pokusili syntetizovat naše poznatky o tomto území do mapy doplněné fotografiemi nálezů a rekonstrukcemi osídlení.

Arnošt Štanzel

Environmentální dějiny Československa a Rumunska v éře socialismu (1948-1989). Srovnání výstavby přehrad a znečištění vod.

Ve své disertační práci se zabývám environmentálními dějinami Československa a Rumunska v době vlády komunistických režimů. Východiskem mého výzkumu jsou zatím chybějící (v případě Rumunska) nebo silně jednostranné (v případě Československa, kde je tato epocha prezentována převážně jako příběh o devastaci a úpadku) práce o obou státech v daném období. Tento černobílý obraz chci ve své práci obohatit o více barev. Hlavní otázka, kterou si kladu, je, jaký byl vzájemný vztah mezi elitami komunistického režimu a přírodou.

Se zřetelem na zodpovězení této otázky jsem si vybral hospodaření s vodou, především stavbu přehrad a znečištění vod. Stavba přehrad je spojena s velkými náklady a velkými zásahy do životního prostředí. Boj proti znečištění vod zase dobře ukazuje, jak vážně braly jednotlivé režimy ochranu životního prostředí. Československo a Rumunsko zkoumám z úhlu srovnatelných přírodních oblastí Karpat a Dunaje, které navíc jako periferní regiony podléhaly podobným socio-ekonomickým ukazatelům. Jak využívaly obě režimy vodu v souvislosti se stavbou přehrad? Jako příklady zkoumám výstavbu slovenských vodních děl Orava a Gabčíkovo a rumunských vodních děl Izvorul Muntelui, Lacul Vidraru a Železná vrata I.

Ve druhém okruhu svého bádání se zabývám bojem o čistotu vod. S postupem industrializace a ekonomickým růstem se kvalita vody postupně zhoršovala. Zajímá mě, jaký postoj k tomuto problému oba režimy zaujaly a jak se pokoušely o zlepšení situace prostřednictvím legislativních a politických opatření.

Na prvních výsledcích svého výzkumu mohu ukázat, že třeba při stavbě vodního díla na Dunaji hrály proto-ekologické myšlenky už v padesátých let určitou roli. Na poli znečištění vod zase jeden z hlavních důvodů pro špatnou situaci nebyl nezájem komunistů o téma, ale spíše konkurence mezi jednotlivými ministerstvy, kdy se například Ministerstvo těžkého strojírenství opakovaně prosazovalo proti Ministerstvu lesního a vodního hospodářství, překračovalo dané limity a obcházel zákony, což zdůvodňovalo ekonomickými argumenty.

Klára Woitschová

Je to příroda či ne?

Přírodní motivy se na pečetích objevovaly již od samého počátku jejich používání, a dokonce reprezentovaly jednu z nejčastěji zastoupených heraldických figur. Objevují se figury ze zvířecí i rostlinné říše (lev, orel, divočák, růže, různé druhy stromů či hub). Pokud se používají v moderní heraldice (a to zejména komunální) v České republice, pak se většinou jedná o přímou reflexi přírodních poměrů v místě. Jak tomu ale bylo v minulosti? Používání přírodních motivů na pečetích v minulosti lze vysledovat téměř napříč celým společenským spektrem (panovníci, šlechta, města, obce). Jaké byly důvody používání těchto symbolů na středověkých a raně novověkých znacích (a pečetích)? A jedná se skutečně v tak silně symbolicky pojímané disciplíně jako je sfragistika (potažmo heraldika) o reflexi a zobrazení vztahu člověka a přírody, nebo jsou tyto figury zobrazovány pouze sekundárně jako symboly jmen, vlastností, výraz feudální podřízenosti atd.? Předkládaný poster vychází z komplexního výzkumu Eichlerovy topografické sbírky a v ní obsažených pečetí, cca 9 tisíc kusů. Cílem výzkumu bylo prokázat na vybraných příkladech z různých sociálních skupin důvody výběru přírodních motivů do pečetních obrazů, předestřít a vysvětlit jejich vývoj a proměny. Bylo doloženo, že v případě zobrazení těchto motivů se nejedná o odraz vztahu člověka a přírody.

Jiří Woitsch

Landscape in the shadow of the Iron Curtain

Based on a three-year research project the development of cultural landscape and its material and non-material memory in West-Bohemian district of Tachov (Tachau) in the 20th and 21st century will be presented. The region was settled in the 13th Century and shortly before WW2 almost only German-speaking population lived here. After the transfer/expulsion of Czech Germans in 1945-1946 Tachov district started to be re-settled by mixture of colonists from former Czechoslovakia and abroad. However shortly after 1948 the Iron Curtain was built and vast majority of the region (tens of square km) was included in the prohibited border zone, villages and fields abandoned and destroyed. Subsequently between 1950 and 1989 a unique area arose consisting of border fortifications and extensive infrastructure (bunkers, watchtowers, barbed-wire barriers, trenches, patrol paths, barracks) on the one hand and large areas of strictly inaccessible and thus “protected” nature at moderate altitude of temperate zone on the other hand. Today, the Tachov region is often presented as an untouched nature or – incorrectly as well – as an uprooted area without history.

Starting from the theoretical-methodological principles of environmental history, landscape anthropology and landscape archaeology and on the empirical base of archeological excavations, terrain prospecting; the study of archive material, old maps, plans and other visual material; and primarily on participant observation and several dozen semi-structured interviews with the inhabitants of the region as well as mental mapping the project filled with ambition to change “classical narratives” and approaches of contemporary general history as well as nature conservation. The region, which will be documented in the poster, must be viewed as an extraordinary socio-natural site. It has a specific history and landscape memory, which is impossible to analyze and understand without taking into account recent environmental-historical theories.

Vilém Záborský

Krajina – lidé – katastrofy: transformace krajiny a adaptace na náročné přírodní podmínky v historickogeografické perspektivě

Prezentovaný interdisciplinární projekt navazuje na několikaleté výzkumy řešitelského kolektivu, které byly zaměřeny na krajinně ekologické a společenské dopady přírodních hazardů a adaptace historických komunit na náročné přírodní podmínky. Tyto výzkumy byly realizovány v rámci projektů Studentské grantové soutěže (IGA UJEP) „Referenční báze dokumentárních dat pro výzkum a praktické řešení problematiky geomorfologických hazardů“, v rámci stipendia Institut für Volkskunde der Deutschen des östlichen Europa Freiburg, a projektu GA ČR „Dokumentární data ve výzkumu sociální percepce a adaptačních strategií vůči vybraným historickým přírodním hazardům v České republice“. Projekt rozšiřuje dosavadní výzkumné výsledky, věnované kritické typologii dokumentárních dat, tvorbě regionálních databází přírodních hazardů a analýze sociální reflexe přírodních hazardů svým zaměřením na detailní rekonstrukce lokalit, postižených přírodními hazardy. Tento výzkumný směr je dále rozšířen o rekonstrukci adaptačních opatření realizovaných historickými komunitami pro překonání náročných přírodních podmínek. Hlavními výzkumnými tématy, která jsou integrována v prezentovaném projektu, jsou: (a) Detailní rekonstrukce příčin, dopadů a sociální reflexe historických přírodních hazardů, (b) Determinace adaptačních strategií historických komunit vůči náročným přírodním podmínkám a (c) Krajinně ekologické rekonstrukční mapy v oblastech intenzivně transformované krajiny. Cíli projektu je: (i) Provést rekonstrukci projevů vybraných typů přírodních extrémů na konkrétních modelových lokalitách v sz. Česku za pomoci analýzy archivních dat, terénního průzkumu a modelování, a rekonstruovat odezvu společnosti na tyto extrémů včetně nápravných opatření a diskutovat relevanci těchto získaných poznatků pro současnou praxi redukce přírodních rizik, (ii) Definovat hlavní typy krajinných (agrárně-technická ad.) a společenských (individuální a institucionální) opatření, která byla historickými komunitami využívána k překonání náročných přírodních podmínek, resp. snížení limitů z nich plynoucích, (iii) Rekonstruovat historickou krajinu v územích zasazených přírodními extrémů (zvláště povodněmi) a intenzivně přeměněných člověkem za účelem adaptace nepříznivých/rizikových přírodních podmínek pro účely rozvoje území.